

CONTRIBUȚII ETNOGRAFICE LA CUNOAȘTEREA PĂSTORITULUI ÎN MUNȚII SEBEȘULUI

Constantin Popa

1. Scurtă privire asupra zonei și locuitorilor ei

În aria cercetărilor noastre efectuate în anii 1969—1970, 1978 au intrat așezările de pe cursul superior al Sebeșului (Săsciori, Laz, Căpîlna, Șugag) care fac parte dintr-o unitate geografică — istorică mai mare — ținutul Sebeșului („terra Sebus“)¹, fiind situate în zona de dealuri (400—800 m altitudine) la poalele Munților Sebeșului.

Din punct de vedere istoric, unele sînt atestate documentar încă în secolul al XIV-lea (Săsciori — 1309; Laz — 1357; Căpîlna — 1386), iar altele apar pentru prima oară în documente, mult mai tîrziu (Loman — 1733, Șugag — 1750)² ele întemeindu-se prin expansiunea în zona premontană a unor grupuri de populație din satele mai vechi, situate în zona mai joasă a ținutului, spre a se asigura un spațiu mai extins creșterii vitelor³, spațiu pe care le-au cucerit parțial, din timpuri mai vechi prin defrișări, fapt demonstrat și de o parte din toponimicele locale⁴.

Cu excepția Săsciorilor, care este un sat de vale adunat, celelalte localități sînt așezări cu case izolate, avînd astăzi nuclee cu tendințe de concentrare amplasate de-a lungul văii rîului, formate pe parcursul timpului, mai recent, arhetipul constituindu-l așezarea risipită.⁵

¹ Gheorghe Pavelescu, *Schiță pentru o istorie a așezărilor din Valea Sebeșului*, 1957, mss., p. 12; mulțumim și pe această cale autorului pentru amabilitatea cu care ne-a îngăduit consultarea manuscrisului.

² Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I, Editura Academiei, I, 1967, p. p. 125, 352, 362; II, p. p. 108, 178.

³ Gheorghe Pavelescu, *op. cit.* p. 17.

⁴ Un cătun al Șugagului se numește Arț. (lat. *arsum*) iar un loc de hotar se numește Curăta (lat. *curare*).

⁵ Romulus Vuia, *Satul românesc din Transilvania și Banat*, în volumul Studii de etnografie și folclor, I, Editura Minerva, București, 1975, p. 194; Primarul comunei Șugag (prof. Ion Sora) ne-a informat că tradiția locală vorbește de un „centru“ al comunei în actualul cătun Virtoape.

VOLKSKUNDLICHE BEITRÄGE ZUR KENNTNIS DER SCHAFSHALTUNG IM SEBEȘ — GEBIRGE

Constantin Popa

1. Kurze Übersicht: Land und Leute

Der Bereich unserer in den Jahren 1969—1970 und 1978 ausgeführten Forschungen umfaßte die am Oberlauf des Sebeşflusses gelegenen Ortschaften (Săsciori, Laz, Căpîlna, Șugag), die einer größeren geographisch-historischen Einheit — dem Sebeş-Land („terra Sebus“)¹ angehören und im Bergland (in 400—800 m Meereshöhe), am Fuß des Sebeş-gebirges liegen.

In geschichtlicher Hinsicht werden einige derselben bereits im XIV. Jh. urkundlich erwähnt (Săsciori — 1309; Laz — 1357; Căpîlna — 1386), andere dagegen tauchen wesentlich später in Dokumenten auf (Loman — 1733; Șugag — 1750)². Sie bilden sich durch das Ansiedeln gewisser Bevölkerungsgruppen aus älteren Siedlungen in niedrigeren Lagen, in der Vorgebirgszone heraus. Dieses geschah mit dem Zweck einen ausgedehnteren Raum zur Viehhaltung zu erlangen³, den sie schon früher, in älteren Zeiten durch Urbarmachung erfaßt hatten, eine Tatsache die auch durch lokale Flurnamen erhärtet wird⁴. Was die Siedlungsform anbelangt, handelt es sich von Săsciori abgesehen, das ein im Tal gelegenes Haufendorf verkörpert, bei den übrigen Ortschaften um verteilt gelegene Anwesen und im Flußtal gelegene Siedlungskerne, die auf eine Konzentrierungstendenz hinweisen, wobei die Streusiedlung den jüngeren Archetypus bildet.⁵

¹ Gheorghe Pavelescu, *Schiță pentru o istorie a așezărilor din Valea Sebeșului*, 1957, Manuskript, S. 12. Hiermit danken wir dem Verfasser für sein Entgegenkommen uns Einblick in diese Studie zu gestatten.

² Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I, Editura Academiei, 1967, SS. 125, 352, 362; II, SS. 108, 178.

³ Gheorghe Pavelescu, *op. cit.* S. 17.

⁴ Ein zu Șugag gehörender Weiler heißt „Arț“ (lateinisch *arsum*) und ein Flurteil „Curăta“ (lateinisch *curare*).

⁵ Romulus Vuia, *Satul românesc din Transilvania și Banat*, im Band: Studii de etnografie și folclor, I, Editura Minerva, Bukarest, 1975, S. 194; der Bürgermeister der Gemeinde Șugag (Prof. Ion Sora) weist darauf hin, daß die Überlieferung von tinem „Zentrum“ der Gemeinde spricht, das im gegenwärtigen Weiler Virtoape gelegen haben soll.

Economia tradițională, complex structurată, se baza pe practicarea extensivă a păstoritului și a unei agriculturi la scară mai redusă. Între culturile mai frecvente amintim secara, orzul și cartoful pe platformele mai înșorite, porumbul (mai puțin extins) cultivându-se pe terenurile aflate pe firul apei Sebeșului. Alături de acestea, pomicultura și albinăritul, lucrul la pădure⁶ și meșteșugurile legate de prelucrarea lemnului și a produselor obținute din sectorul pastoral, completează structura ocupațională tradițională a populației din zonă.

În ceea ce privește creșterea animalelor, ponderea au deținut-o oile de rasă țurcană, albe, cu lîna mai aspră și mai groasă. Oile negre, mai rare (2—3 pe gospodărie) erau crescute pentru satisfacerea unor necesități gospodărești legate de țesutul procovitelor cu vârgi negre. Alături de oi, vacile au ocupat un loc important. Au mai crescut cai, măgari și porci.

2. *Etapela ciclului pastoral*, care constituie o coordonată fundamentală a analizei vieții pastorale dintr-o zonă, se desfășoară de-a lungul unui întreg an calendaristic, cu date precise privind urcatul pe pășunea alpină și coborîrea de la munte, împărțirea produselor etc., pe un spațiu vast care începe cu vatra satului și se continuă cu zona de fînațe și pășunile alpine, spre a se extinde, în cazul transumanței, cu zonele de iernat de la „țară“, în localități mai apropiate (Daia Română, Lancrăm, Cut, Șpring, Cărpiniș) sau mai îndepărtate (din Banat, Bihor, Satu Mare)⁷.

O caracteristică a satelor de pe valea Sebeșului este împărțirea hotarului în două părți, delimitate printr-un gard întreținut anual din cota plătită de fiecare în raport cu suprafața deținută. În partea întâia (*di' jos de gard*) se află semănăturile (secară, ovăz etc.); partea a doua (*di' sus de gard*) este destinată în exclusivitate fînațelor.

Primăvăratul se face pe partea a întâia, unde se pășunează de-a valma, fiecare cu oile lui, în acest fel creîndu-se posibilitatea de a se gunoi prin tîrlire cu animale, terenurile de cultură. Erau aduse aici oile care au iernat la colibă și erau ținute pînă la 1—10 mai, pentru a lăsa iarba din fînețe să crească. Începînd cu 5 mai, se face tunsul oilor acasă. După 10 mai, toate oile inclusiv cele care au iernat „la țară“ și s-au întors în sat, sînt mutate pe partea a doua, la colibi; aici stau pînă la 15 iunie, cînd se constituie turmele pentru văratul

⁶ La Laz majoritatea locuitorilor lucrau la fasonatul lemnului și la plutărit. (Cf. Cornel Irimie, *Pivele și vilitorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, în: Studii și comunicări, 2, 1956, Sibiu, Muzeul Brukenthal).

⁷ Informator Nicolae Cernat, n. 1892, com. Șugag, nr. 137, jud. Alba

Die komplex strukturierte, überlieferte Wirtschaft gründete sich auf die ausgedehnte Schafhaltung und einen bescheideneren Ackerbau. Zu den verbreiteten Kulturen gehört Gerste, Roggen und Kartoffel auf sonnigeren Flächen, wogegen wir dem Mais (weniger angebaut) in der Flußbau begegnen. Daneben ergänzen Obstbau, Bienenhaltung, Waldarbeit⁶ und die Verarbeitung von Holz und Schafzuchtprodukten die traditionelle Beschäftigungsstruktur der Bevölkerung dieses Gebietes.

Was die Viehhaltung anbelangt, fiel das Gewicht auf das „țurcană“-Schaf, das sich durch sprödere und dickhaarigere weiße Wolle auszeichnet. Schwarze Schafe hielt man (2—3 Stück je Gehöft) allein zur Deckung des Bedarfs an schwarzer Wolle zur Herstellung der schwarzgestreiften Decken („procovite“). Daneben hielt man Pferde, Esel und Schweine.

2. *Die Etappen des Schafhaltungszyklus* bilden eine Grundkoordinate bei der Untersuchung des Hirtendaseins eines Gebiets und entfalten sich entlang des gesamten Kalenderjahres mit genauabgesteckten Stichtagen hinsichtlich des Almauf- und des -abtriebs, der Aufteilung des Ertrags usw. Sie entfalten sich innerhalb eines weiten Raumes, angefangen von der Dorfgemarkung, über die Heuwiesenzone, die Gebirgsweiden und im Falle der Transhumanz, in Überwinterungszonen „auf dem Lande“, d.h. in nähergelegenen Ortschaften (Daia Română, Lancrăm, Cut, Șpring, Cărpiniș) oder weitergelegenen (d.h. im Banat, im Bihorgebiet, oder um Satu Mare herum).⁷

Ein Merkmal der im Sebeș-Tal gelegenen Dörfer bildet die Gliederung der Gemarkung in zwei Teile, die durch den einen Zaun voneinander getrennt sind, dessen Instandhaltung aus Mitteln beglichen wird, die die Wirte, ihrem Bodenbesitz entsprechend, zur Verfügung stellen. Im ersten („di'jos de gard“, d.h. unterhalb des Zaunes) gelegenen Teil finden sich die Äcker (Roggen, Hafer usw.); der obere Teil (*di'sus de gard*) degegen dient ausschließlich der Heuproduktion.

Die *Frühlingsweide* entfaltet sich im unteren Teil der Gemarkung und zwar hält jeder Schafhalter seine Tiere auf dem eigenen Boden, wodurch auch für Düngung der Äcker gesorgt wird, indem man die Pferde systematisch weiterverlegt. Hierher brachte man die Schafe, die vorher bei den Heuwiesengehöften („colibi“) überwinterten und hielt sie hier bis zum 1.—10. Mai, um das Gras der Heuwiesen zu schonen. Vom 5. Mai an werden die Schafe zuhause geschoren und nach dem 10. Mai alle Herden, jene, die „auf dem Land“ überwinterten, mit eingeschlossen, (die inzwischen auch ins Dorf zurückgekehrt sind), in den oberen Teil, zu den Heuwiesengehöften hinaufgetrieben, wo sie bis zum 15. Juni verweilen, dem Datum an dem man die Herden für den Almauftrieb zusammen-

⁶ Ein Großteil der Bewohner von Laz beschäftigte sich mit dem Behauen und Flößen von Stammholz. (Siehe Cornel Irimie, *Pivele și vilitorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, in: Studii și comunicări, 2, 1956, Sibiu, Muzeul Brukenthal).

⁷ Informant Nicolae Cernat, geb. 1892, Gem. Șugag, Nr. 137. Kr. Alba.

pe pășunile alpine,⁸ unde ajung prin Curmătură și Tomnatec⁹.

Văratul se desfășoară în perioada 15 iunie—14 septembrie, fiecare comună avînd stîni proprii: Șugagul are stîni în *Comanu*, *Stînișoara*, *Balele*, *Presaca*, *Fetița*, *Slimoiu de Jos*, *Pîrva*, *Gura Potecului*, *Smida Mare*, *Smida Mică*, *Sălane*, *Diudiu* și *Slimoiu de Sus* (muntele fiind închiriat de la Vîlcea); Lazul are stîna în *Fata*, *Lomanul*, în *Cîrpa*, *Clăbucet*, *Măgura*, *Oușel*, *Căpîlna*, în *Puru* (un munte capabil să primească circa 4 000 oi, mînzări și sterpe), iar Săsciori, în *Dosul lui Brad*. În afară de munții proprii, satele de pe Valea Sebeșului își mai vărau turmele în Retezat, Parîng, munții Lotrului, Gorjului¹⁰, în munții de pe domeniul Hunedoarei¹¹ și chiar al Mehedinților¹².

Tomnatul începe la 14 septembrie. După încheierea tuturor socotelilor legate de cheltuielile văratului și împărțirea produselor, turma se desfăcea. Fiecare își ia oile, plătind „aruncușul“ (cheltuielile văratului) și le coboară la colibi, în partea a doua a hotarului, unde pășunează circa o lună, pînă la 14 octombrie, cînd coboară pe partea a întîia unde se strînseseră holdele. Rămîne aici pînă la jumătatea lunii noiembrie.

Iernatul se face la colibi de către proprietarii care au suficient fîn. Majoritatea se întovărășesc și constituie turme pe care le duc la iernat „la țară“, păzindu-le pe rînd. Cei aflați în localități mai apropiate se întorc cînd ninge și le duc la colibi unde le țin pînă la topirea zăpezii cînd pleacă din nou la țară¹³, unde licitaseră toamna sau licitau alte terenuri de pășunat. Turmele aflate la distanțe mai mari (în Banat, Bihor, Satu Mare) rămîneau acolo pînă în luna mai.

3. *Tipurile de păstorit*. Analiza ciclului pastoral ne îngăduie stabilirea formelor de păstorit specifice zonei. Alături de practicarea păstoritului *sedentar* (creșterea vitelor pe lîngă casă) și a păs-

stellt⁸. Auf die Gebirgsweiden gelangen diese über die Curmătura und den Tomnatic⁹.

Die *Sommerweide* („văratul“) — wörtlich das Übersommern) findet zwischen dem 15. Juni und dem 14. September statt und jede Gemeinde besitzt zu diesem Zweck eigene Sennhütten, z.B.: Șugag auf den Bergen *Comanu*, *Stînișoara*, *Balele*, *Presaca*, *Fetița*, *Slimoiu de Jos*, *Pîrva*, *Gura Potecului*, *Smida Mare*, *Smida Mică*, *Sălane*, *Diudiu* und *Slimoiu de Sus* (eine von Vîlcea gepachtete Bergweide); zu Laz gehört die Sennhütte vom *Fatăberg*, zu Loman jene von den Bergen *Cîrpa*, *Clăbucet*, *Măgura* und *Oușel*, zu Căpîlna dagegen die vom *Puru* (eine Bergweide die 4000 Schafe zu befriedigen vermag und zwar Milchschafe, wie auch Lämmer). Săsciori schließlich verfügt über eine Sennhütte auf dem Berg *Dosul lui Brad*. Von den eigenen Bergweiden abgesehen trieben die Ortschaften des Sebeștal ihre Herden zur Sommerweide noch ins Retezat-, ins Parîng-, ins Lotru- und ins Gorjgebirge¹⁰, den zur Hunedoaradomäne¹¹ gehörige Bergweiden und noch ins Mehedințgebirge¹².

Die *Herbstweide* begann am 14. September, d. h. nachdem man alle Verrechnungen hinsichtlich der Sommerweidekosten und der Ertragsaufteilung geregelt hatte, löste sich die Herde auf. Jeder einzelne Schafhalter beglich seinen Anteil der Weidekosten („aruncuș“) und trieb seine Schafe in den oberen Gemarkungsteil, zum eigenen Heuwiesengehöft, wo sie bis zum 14. Oktober, also etwa einen Monat lang weideten, um hiernach in den unteren Teil verlegt zu werden, wo man inzwischen die Saaten abgerntet hatte und wo sie bis Mitte November bleiben.

Die *Winterweide* findet im Falle jener Schafhalter Anwendung, die über genügend Heu verfügen, und zwar in der Heuwiesenzone. Die Mehrheit der Schafhalter bildet jedoch, durch Zusammenschluß mit anderen, neue Herden, die zur Winterweide „aufs Land“ getrieben werden, wo sie von verschiedenen Besitzern abwechselnd betreut werden. Aus nähergelegenen Ortschaften kehrt man beim erstem Schneefall ins Dorf zurück, um die Schafe bis zur Schneeschmelze zu halten, worauf sie abermals „ins Land“ getrieben werden,¹³ wo man bereits im Herbst Winterweiden gepachtet hatte oder sich nun erst darum kümmert. In weiterer Entfernung befindliche Herden blieben in den betreffenden Gebieten (Banat, Bihor, Satu Mare) bis zu Beginn des Monats Mai.

3. *Die Schafhaltungstypen*. Die Untersuchung des Schafhaltungszyklus gestattet es, die für diese

⁸ Informator Barbu Petre, n. 1915, 7 clase, oier, Șugag, nr. 1941, jud. Alba

⁹ Inf. Lucan Vasile, 1901, 7 clase, Mărtinie, nr. 13, jud. Alba

¹⁰ Gheorghe Pavelescu, *op. cit.*, p. 19.

¹¹ Nicolae Dunăre, *Continuitate etnoculturală românească în Pădurenii Hunedoarei*, în: Sargeția, XI—XII, 1974—1971, Deva, p. 317.

¹² C. Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII—XIX*, Edit. Academiei, București, 1976, p. 91.

¹³ O cauză importantă a plecării de la colibe este și constatarea că mieii ologesc dacă sînt ținuți la o altitudine mai mare de 600 m. (Cf. Informației primite de la Ion Sora)

⁸ Informant Barbu Petre, geb. 1915, 7 Klassen, Schafhalter, Șugag, Nr. 1941, Kr. Alba.

⁹ Informant Lucan Vasile, geb. 1901, 7 Klassen, Mărtinie, Nr. 13, Kr. Alba.

¹⁰ Gh. Pavelescu, *op. cit.*, S. 19.

¹¹ Nicolae Dunăre, *Continuitate etnoculturală românească în Pădurenii Hunedoarei*, in: Sargeția, XI—XII, 1974—1975, Deva, S. 357.

¹² C. Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII—XIX*, Editura Academiei, Bukarest, 1976, S. 91.

¹³ Einen Grund für das Verlassen der Heuwiesenzone bildet auch die Tatsache, daß die Lämmer, die man in einer Höhenlage von über 600 m hält, kränklich werden (Hinweis von Ion Sora).

toritului *local* (oile care n-au plecat la munte fiind pășunate pe hotar) forma cea mai frecventă este *pendularea dublă*¹⁴, alături de *transhumanța simplă* (practicată de cei care ierneză oile „la țară“, mai aproape) și cea *amplă* (practicată de cei care ierneză în Banat, Bihor, Satu Mare).

Despre transhumanța practică de păstori de pe Valea Sebeșului, există știri din secolul al XIX-lea. Între 1831—1855, sînt menționați în documente oieri din Loman, Lancrăm, Răchita, Sibîșel, Șugag, Căpîlna, aflați cu turmele la iernat în alte zone și coborînd prin punctul Novaci și Curmătura Oltețului¹⁵. Șugăgenii au ajuns pînă în Dobrogea.

Transhumanța se practică și astăzi. De la Șugag, turmele străbat peste dealuri pînă la Cugir și de aici, tot peste dealuri, pînă la Orăștie, la șosea; la Geoagiu trec Mureșul, coborînd pînă la Ilia, Bîrzava, Lipova. Cei care merg în Bihor, de la Șoimuș o iau prin *Brad*.

4. *Organizarea vieții pastorale* se caracterizează prin asocierea proprietarilor de oi (constituirea de „tovărășii“), pe criterii de rudenie sau prietenie, cei asociați contribuind proporțional la suportarea cheltuielilor (pe care le strînge responsabilul de munte), împărțind la fel veniturile.

Turma constituită prin asociere se împarte pe „paturi“¹⁶. Paza este asigurată de ciobani angajați, plătiți în bani (mai de mult, un cioban primea drept plată o oaie din cincizeci) iar mulsul și prepararea laptelui, de către femei („bace“, cele mai în vîrstă, „băcițe“ cele mai tinere) angajate de proprietari în acest scop. O băciță poate mulge și prepara zilnic laptele de la 140—170 mînzări și 10 vaci (laptele de la o vacă este echivalat cu cel de la 6—8 oi). Ea răspunde față de proprietari de produsele obținute de la oile și vacile încredințate fiindcă în zonă nu se face măsurarea laptelui înainte de urcarea la munte. Produsele se împart toamna, în funcție de cantitatea totală obținută care se împarte pe numărul de oi, fiecare proprietar primind cota parte, proporțional cu numărul oilor aduse în turmă. Pentru acest motiv, cinstea

Zone spezifischen Schafhaltungsformen herauszuarbeiten. So begegnen wir neben der *seßhaften* Schafhaltung (d. h. im Gehöft selbst ausgeübten) und der *lokalen* (bei der die Schafe in der Gemarkung gehalten werden), vor allem der verbreitetsten Form, d.h. der *Doppelpendel-Schafhaltung*¹⁴, neben der *einfachen Transhumanz* (die von jenen ausgeübt wird, die ihre Schafe „auf dem Land“, in nähergelegenen Ortschaften) überwintern lassen bzw. der *weiten Transhumanz* die man im Banat, im Bihorgebiet und um Satu Mare herum ausübt).

Hinsichtlich der Transhumanz der Schafhalter des Sebestals besitzen wir urkundliche Hinweise aus dem XIX. Jh. d. h., zwischen 1831—1855 werden Schafhalter aus Loman, Lancrăm, Răchita, Sibîșel, Șugag und Căpîlna erwähnt, die mit ihren Herden in anderen Gebieten überwintern und über die Grenzübergänge Novaci und Curmătura Oltețului¹⁵ in die Oltenia ziehen, um, wie etwa die Hirten aus Șugag bis in die Dobruștscha zu gelangen.

Die Transhumanz wird auch heute noch ausgeübt. So treibt man die Herden des Dorfes Șugag durch das Bergland bis nach Cugir und weiter bis Orăștie. Hier überqueren sie bei Geoagiu den Mureș und folgen ihm talwärts bis nach Ilia, Bîrzava, Lipova. Wer ins Bihorgebiet ziehen will, zweigt bei Șoimuș rechts ab und wählt den Weg über *Brad*.

4. Das *Schafhalterdasein* ist durch den Zusammenschluß der Herdenbesitzer zu Genossenschaften („tovărășii“), nach Gesichtspunkten der Freundschaft oder Verwandtschaft gekennzeichnet, wobei die Teilhaber proportionell zur Deckung der Kosten beitragen (die Summen sammelt der Bergverantwortliche ein) und ebenso den Ertrag aufteilen.

Die durch Zusammenschluß zustandgekommene Herde wird ihrerseits in „Betten“ aufgeteilt¹⁶. Das Hüten besorgen gedungene Hirten, die in Bargeld ausgezahlt werden (früher erhielt jeder Hirt je ein Schaf für fünfzig Schafe der Herde), das Melken und die Milchverarbeitung dagegen, ebenfalls von den Besitzern angeworbene Sennerinnen („bace“ wenn es sich um ältere, „băcițe“ wenn es sich um jüngere handelt). Eine Sennerin vermag täglich 140—170 Schafe und 10 Kühe zu melken und deren Milch zu verarbeiten (der Milcherttrag einer Kuh entspricht dem von 6—8 Schafen). Sie verantwortet den Besitzern gegenüber für die von den Schafen und Kühen erlangten Erzeugnisse, da in diesem Gebiet die Milch vor dem Almauftrieb nicht gemessen wird. Die Erzeugnisse werden im Herbst, aufgrund der erlangten Gesamtmenge, der Anzahl der Schafe entsprechend, aufgeteilt, indem jeder Schafhalter die ihm zustehende Menge erhält.

¹⁴ Nicolae Dunăre, *Păstoritul de pendulare dublă pe teritoriul României*, in: Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei, Cluj, 1969.

¹⁵ C. Constantinescu-Mircești, *op. cit.*, pp. 98—100; 157; la 1837 au trecut în Țara Românească prin punctul Novaci și Curmătura Oltețului: 6924 oi, 1738 berbeci, 40 capre, 189 cai, 80 mînzi etc. din Săsciori, Loman, Sebeșel.

¹⁶ Informator Lucan Vasile, n. 1901, 7 clase, Mărtinție, nr. 13, jud. Alba

¹⁴ Nicolae Dunăre, *Păstoritul de pendulare dublă pe teritoriul României*, in: Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei, Cluj, 1969.

¹⁵ C. Constantinescu-Mircești, *op. cit.*, SS. 98—100; 157; 1837 gelangten in die Walachei über den Grenzübergang Novaci und durch die Curmătura Oltețului: 6924 Schafe, 1738 Hammel, 40 Ziegen, 189 Pferde, 80 Fohlen usw. aus Săsciori, Loman und Sebeșel kommend.

¹⁶ Inf. Lucan Vasile, weiter oben genannt.

și probitatea profesională a băcițelor trebuie să fie nepătate.

Organizarea internă a stînii se bazează, de fapt, pe asocierea mai multor gospodării pastorale. Fiecare băciță își are în stînă locul ei la vatră, masa, patul și instrumentarul propriu pentru prelucrarea laptelui.

Participarea femeii la viața pastorală de la stînă este o caracteristică a păstoritului în Munții Sebeșului, ca și la mărgineni ungureni, jieni¹⁷. Această realitate a influențat considerabil nivelul de trai și cultura populară, contribuind la formarea unor particularități de ordin cultural față de zonele unde activitatea pastorală se baza numai pe munca bărbaților¹⁸.

5. *Tehnologia tradițională de prelucrare a laptelui și instrumentarul utilizat* aici prezintă asemănări cu alte zone ale Carpaților Meridionali, dar și note specifice între acestea fiind și amestecarea laptelui de oaie cu cel de vacă și smîntînirea lui înainte de a fi încheșat.

Mulsul se făcea de trei ori pe zi, în perioada 15 iunie—20 iulie, iar de la această dată pînă toamna, se făcea doar de două ori pe zi. De mai bine de două decenii, oile sînt mulse numai de două ori pe zi¹⁹. Laptele se mulge în cupe de lemn fixate printr-un dispozitiv basculant în mijlocul găleții, după umplere, conținutul vîrsîndu-se succesiv, în găleată de muls cu care este, apoi, transportat pînă la stînă.

După mulsul de seara, laptele se strecura și era lăsat în *trocuțe* din lemn de paltin, așezate în „celar“, pe zascuri, pentru smîntînire. Cu caicul se alegea smîntîna care era bătută în *bădii* pentru alegerea untului ce era apoi sărat și pus în *șteanduri*.

Laptele de seara care a fost smîntînit se amesteca cu cel muls dimineața, se punea în căldări de aramă, se încălzea ușor la foc, fiind apoi mutat în ciubăr unde i se da chiag. Cașul se adună într-o *sedilă* (pînză mai rară), se apasă cu mîinile într-o troacă pentru a fi stors și apoi, se agăța la stors la capătul patului de caș, în celar. În această zonă nu s-a folosit *crîntă*²⁰. După scurgere, cașul era pus la dospit pe *patul cașului*, timp de 3—6 zile. Cașul dospit este tăiat cu cuțitul în bucăți și fiecare este răzuită pe un *frecău* în ciubăr. Astfel mărunțit,

¹⁷ Romulus Vuia, *Tipuri de păstorit la români*, Editura Academiei, București, 1964, p. 196.

¹⁸ Ion Vlăduțiu, *Etnografie românească*, Editura științifică, București, 1973, p. 262.

¹⁹ Informator Barbu Petre, n. 1915, Șugag nr. 194, jud. Alba

²⁰ Informatori Nicolae Cernat, n. 1892, Șugag, nr. 137, jud. Alba; Barbu Petre, n. 1915, Șugag, nr. 194.

Aus diesem Grunde muß die Ehrlichkeit der Sennerinnen über jeden Zweifel erhaben sein.

Die *Inneneinrichtung der Sennhütte* entspricht dem Zusammenschluß mehrerer Schafhalterwirtschaften. Jeder Sennerin stehen dabei in der Sennhütte ein Platz an der Feuerstelle, ein Tisch, ein Bett un die zur Milchverarbeitung notwendige Ausrüstung an Behältern und Geräten zu.

Die Teilnahme der Frau am Hirtendasein ist für die Schafhaltung des Sebesgebirges, wie auch für die der Mărgineni, der Ungureni und der Jieni¹⁷ kennzeichnend. Die Tatsache beeinflusste den Lebensstandard und die Volkskultur erheblich und trug zur Herausbildung gewisser kultureller Eigentümlichkeiten, anderen Gebieten gegenüber bei, in denen die Sennerei zu den Befugnissen der Männer gehörte.¹⁸

5. *Die überlieferte Technologie der Milchverarbeitung und das dabei benutzte Arbeitsgerät*, gleichen den in anderen Gebieten der Südkarpaten benutzten, weisen jedoch auch spezifische Merkmale auf, wie zum Beispiel das Vermischen von Schafs- und Kuhmilch und das Abrahmen der Milch vor dem Versetzen mit Käselab.

Das Melken erfolgte zwischen dem 15. Juni und 20. Juli dreimal täglich und hernach bis in den Herbst hinein bloß zweimal. Seit rund zwei Jahrzehnten wird allgemein bloß zweimal¹⁹ gemolken. Das geschieht in die, vermittels einer Schnur mitten über dem „Melkeimer“ angebrachte „Melkschale“ die, nachdem sie voll ist in den ersteren ausgelehrt wird, um darin zur Sennhütte getragen zu werden.

Nach dem Abendmelken sieht man die Milch durch ein Tuch und läßt sie über Nacht im „celar“, dem Lagerraum der Sennhütte in *Abornholzmulden* stehen, um sie am Morgen abrahmen zu können. Die Sahne hebt mat mit einem flachen Holz- oder Blechlöffel („caic“) ab und stampft sie im *Butterfaß* („bădii“). Die Butter wird gesalzen und in hohe Holzeimer („șteanduri“) gefüllt

Die abgerahmte Milch, wird mit der am Morgen gemolkenen vermischt, in Kupferkessel gegossen und über kleiner Flamme erwärmt, um hernach in Zuber geleert zu werden, wo man den Käselab hinzufügt, der sie zum Gerinnen bringt. Der erlangte Käsebruch wird in einem schütter gewebten Tuch gesammelt („sedilă“) und nachdem man die Masse mit den Händen in einem Trog ausgedrückt hat, hängt man den Beutel im „Celar“ am Ende des „Käsebruchbettes“ (zum Abrinnen) auf. In dieser Gegend wurde die *Käsebruchpresse* („crîntă“) nicht benutzt.²⁰ Ist der Käsebruch entwässert, legt man ihn 3—6 Tage zum Reifen auf das *Käsebruchbett*, um ihn hernach mit dem Messer in Stücke zu schneiden und auf einem *Reibholz* („frecău“) zu zerkleinern, ihn hierauf zu

¹⁷ Romulus Vuia, *Tipuri de păstorit la români*, Editura Academiei, Bukarest, 1964, S. 196.

¹⁸ Ion Vlăduțiu, *Etnografia românească*, Editura științifică, Bukarest, 1973, S. 262.

¹⁹ Informant Barbu Petre, geb. 1915, Șugag Nr. 194, Kr. Alba.

²⁰ Informant Nicolae Cernat, weiter oben genannt.

1. Vedere din zona fînațelor: cătunul Art, Șugag

1. Heuwiesenlandschaft: Șugag, Weiler Art

cașul este sărat, frămîntat bine și introdus într-un *burduf* din piele de oaie, pregătit dinainte.

Prin fierberea zărului în căldare, mestecîndu-se cu *hișcăul* se scoate urda și jintița. Zărul rămas este dat la porci.

La munte, principalele produse obținute din lapte sînt *brînza de burduf*, untul și urda. Cu totul ocazional, se prepara și smîntîna încheagată.

Smîntîna luată de pe troci era încheagată și păstrată în șteanduri. Se face numai cînd sînt așteptați să sosească la stîna proprietarii de oi, de sărbători; băcița împărțea produsele fiecăruia proporțional cu numărul oilor.

6. Construcțiile pastorale

La fel ca în alte zone pastorale ale țării, datorită necesităților impuse de viața pastorală, legate de practicarea unor activități productive, adăpostirea produselor, a oamenilor și animalelor, au apărut și construcții specifice, atît la munte cît și la fînațe.

Zona de fînațe, parte economică foarte importantă a gospodăriilor din sat, cunoaște o seamă de construcții pastorale numite, de obicei, colibi sau sălașe²¹, care sînt în număr așa de mare, încît creează impresia unor așezări stabile de tip risipit.

În structura unui sălaș intră *coliba* (adăpostul oamenilor), grajdurile, pentru animale mari și adăposturile de oi care au cunoscut mai multe forme.

— *Perdeaua* este construită din spențe și lați, de formă patrulateră sau poligonală. Avînd un caracter mutător, ea constituie un excelent element ajutător în gunoarea terenurilor prin procedeul arhaic al tîrlirii cu oile.

— *Staulul* prezintă o tehnică arhaică constructivă din furci și prăjini pe care se sprijină spărturile de lemn, cu pereții aplecați spre interior, întîl-

salzen, gut durchzukneten und in einen vorher zugereichteten Schafbalg zu füllen.

Aus der übriggebliebenen Molke erlangt man durch Kochen im Kessel, unter Umrühren mit dem Rührbesen („hișcăul“), den Zieger und die Sauermolke („jintița“). Die abfallende Magermolke („zăr“) verfüttert man an die Schweine.

Zu den wichtigsten Sennereiprodukten gehören der *Brimsenkäse* („brînza de burduf“), die *Butter* und der *Zieger* und ausnahmsweise stellt man auch Sauersahne her, die in Holzeimern aufbewahrt wurde. Das geschieht jedoch bloß falls, anlässlich der Feiertage, die Schafhalter erwartet werden. Die Sennhüttenerzeugnisse wurden von der Sennerin an die Schafbesitzer, der Anzahl ihrer Schafe entsprechend, ausgefolgt.

6. Die Schafhaltungsbauten

Wie in anderen Landesgebieten traten auch hier, sowohl im Gebirge, als auch in der Heuwiesenzone gewisse mit der Ausübung der Produktionstätigkeit und der Befriedigung von Bedürfnissen der Unterkunft, Lagerung von Produkten usw. zusammenhängende spezifische Bauten auf.

Die Heuwiesenzone, ein überaus wichtiger Bestandteil des im Dorf gelegenen Schafshaltergehöfts, umfaßt mehrere, üblicherweise als „colibi“ oder „sălașe“²¹, bezeichnete Viehwirtschaftsbauten, die dermaßen auftreten, daß sie an ständig bewohnte Streusiedlungen gemahnen.

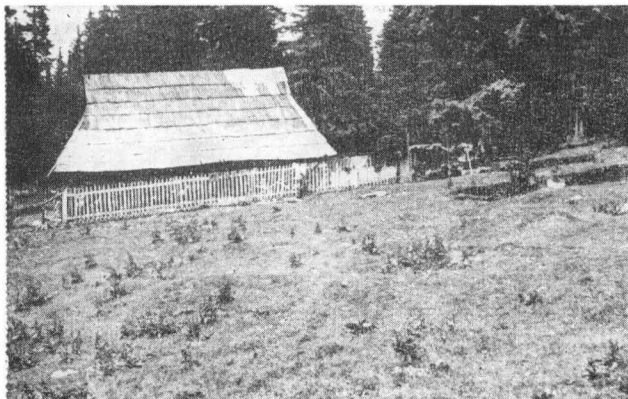
Zu einem Heuwiesengehöft gehören: die „colibă“ (wörtlich Hütte), die dem Menschen als Unterkunft dient, die *Ställe* für Großvieh und die verschiedenartigen Schafunterstände und zwar:

— *Die Schafhürde* („perdeaua“), die man aus Pflöcken und unbehaunten Latten herstellt, Sie ist vier- oder vieleckig und bildet, da man sie verlegen kann, ein wichtiges Element für das Düngen des Bodens, aufgrund des althergebrachten Verfahrens der „tîrlire“ (systematisches Verlegen der Schafhürden auf Weiden oder Äckern).

— der *Schafunterstand* („staulul“) wird aus in den Boden getriebenen gegabelten Stämmen, darübergelegten Stangen und an diese gelehnte

²¹ Informator Lucan Vasile, n. 1901, Mărtinie, nr. 13, jud. Alba

²¹ Informant Lucan Vasile, weiter oben genannt.

2. Colibă cu împrejmuire

2. Heuwiesenhütte („colibă“) mit Umfriedung

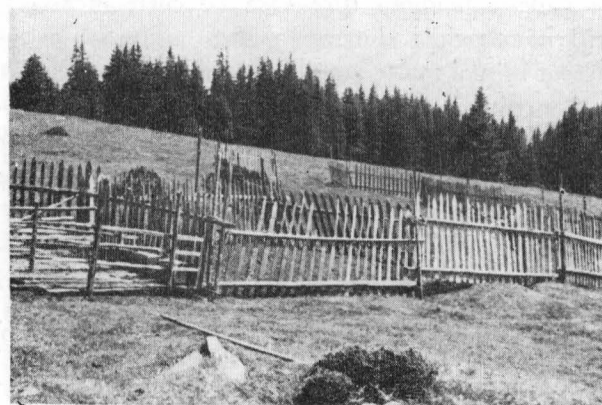
3. Grajduri din zona fînătelor

3. Ställe in der Heuwiesenzone

4. Curte de oi de formă poligonală

4. Vieleckiger Schafshof

5. Perdele construite din spențe

5. Aus Riegeln angefertigte Hürde

niță și în alte zone ale țării (Valea Dîmboviței, Valea Jiului)²².

— *Curțile* sînt construcțiile cele mai evolute fiind realizate din bîrne de brad, mesteacăn sau stejar, pe temelie de piatră, acoperite parțial și avînd un plan patrulater sau pentagonal. Ele se întîlneau la oieri mai înstăriți. În ultimele decenii, aceste curți au evoluat din punct de vedere planimetric și al tehnicii de construcție, astfel încît au luat o formă aproape conică fiind acoperite, în întregime, cu șisă.

Aceste tipuri de construcții pastorale erau frecvente atît pe partea a întîia cît și pe partea a doua a hotarului satelor.

Colibele construite separat de curtea de oi sau integrate în planul acesteia, prin dimensiunile și planimetria lor, oferă imaginea mai mult a unor

Holzschelten errichtet und ist auch in anderen Landesgebieten (Dîmbovițatal, Jiutal)²² belegt.

— Die *Schafshöfe* („curțile“) bilden die fortgeschrittensten Bauten und bestehen aus Tannen-, Birken- oder Eichenstämmen, sind vier- oder vieleckig, teilweise gedeckt und ruhen auf einer Steingrundmauer. Früher begegnete man ihnen bloß bei wohlhabenderen Schafhaltern. In den letzten Jahrzehnten entfaltetes sie sich, was den Grundriß und die Bauweise anbelangt, sodaß sie heute fast kegelförmig und fast vollständig mit Langschindeln gedeckt sind.

Derartigen Bauten begegnen wir sowohl im ersten, als auch im zweiten Gemarkungsteil der Dörfer.

Die dem Grundriß der Schafshöfe einverleibten oder selbstständigen *Wohnhütten* erinnern hinsichtlich des Grundrisses und ihrer Ausmaße mehr

²² Subred. Nicolae Dunăre, *Arta populară în Valea Jiului*, București, 1967; Gabriela Mocanu, *Elemente arhaice în arhitectura locuinței la Cîmpul lui Neag*, în: *Studii și comunicări de istorie a civilizației populare în România*, Sibiu, 1981, Valer Butură, *Adăposturile pastorale din Țara Moșilor*, în: *Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1962—1964*, Cluj, 1966.

²² Kollektiv unter der Leitung von Nicolae Dunăre, *Arta populară în Valea Jiului*, Bukarest, 1967; Gabriela Mocanu, *Elemente arhaice în arhitectura locuinței la Cîmpul lui Neag*, in: *Studii și comunicări de istorie a civilizației populare în România*, Sibiu, 1981, Valer Butură, *Adăposturile pastorale din Țara Moșilor*, in: *Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1962—1964*, Cluj, 1966.

6. În drum spre stîna

6. Unterwegs zur Sennhütte

case din sat decît pe aceea a unor locuințe temporare.

Amplasarea colibei pe una din laturile curții de oi vădește tendința spre casa cu curte închisă și întărită de mici dimensiuni, tip arhitectonic cunoscut în mai multe zone ale țării²³.

Construcțiile pastorale alpine, situate în golurile de munte, amplasate pe același loc, ani și chiar decenii la rînd, sînt cunoscute sub denumirea de stîni.

Dimensiunile considerabile ale stînilor, cît și numărul mare al construcțiilor anexă, ne-ar îngădui să le numim, pe bună dreptate, *complexe pastorale*. O caracteristică pregnantă a construcțiilor pastorale alpine din Munții Sebeșului o constituie prezența, alături de stîna propriu zisă, a cotețelor pentru viței, porci, măgari și a oboarelor pentru vaci.

Stîna, principala construcție pastorală alpină, are funcții multiple: adăpost pentru personalul stîinii, atelier de preparare a produselor obținute din lapte, depozit de păstrare a produselor și a rezervei alimentare. Pentru toate acestea, ea poate fi considerată o construcție proprie unei așezări umane cu caracter sezonier.

Stînele tradiționale din zonă se pot împărți în trei categorii: a) *foarte mari* (dimensiunile maxime sînt de 20 m × 8 m), cu trei încăperi (stîna propriu zisă și două celare) cum este stîna din Cîrpa, care au o frecvență mai redusă; b) *mijlocii* (14 m × 6 m), cele mai frecvente (60—70%) și; c) *mici* (10 × 5 m), cum era stîna din Prisaca²⁴. Ultimele două categorii sînt construcții bicelulare, alcătuite din *stîna propriu-zisă* și *celar*, fiind construite din

an Dorfhäuser, als an bloß zeitweilig bewohnte Unterkünfte.

Die Aufstellung des Wohnhauses entlang einer Front des Schafshofes unterstreicht die Tendenz zum Vierkantgehöft hin, einem in mehreren Landesgebieten belegten Bautypus.²³

Die auf den Almmatten gelegenen, Jahre, ja gar Jahrzehnte hindurch an den gleichen Stellen befindlichen Schafhaltungsbauten des Hochgebirges sind unter dem Namen Sennhütten („stîna“) bekannt.

Die beachtlichen Ausmaße derselben und die große Anzahl der Nebengebäude gestatteten es sie als *Schafhaltungskomplexe* zu bezeichnen. Ein besonderes Merkmal der Hochgebirgs-Schafhaltungsbauten des Sebeșgebirges bildet das Vorhandensein zahlreicher neben der Sennhütte auftretender Nebengebäude, als da sind Kälberställe, Schweinekoben, Eselställe und Großviehhürden.

Die Sennhütte, als Hauptgebäude umfaßt zahlreiche Bestimmungen, d.h. sie bietet dem Personal Unterkunft, dient zur Milchverarbeitung und als Lager für Erzeugnisse und Proviant. Aus all diesen Gründen vermag man sie als Bau bezeichnen, der einer zeitweiligen menschlichen Niederlassung angehört.

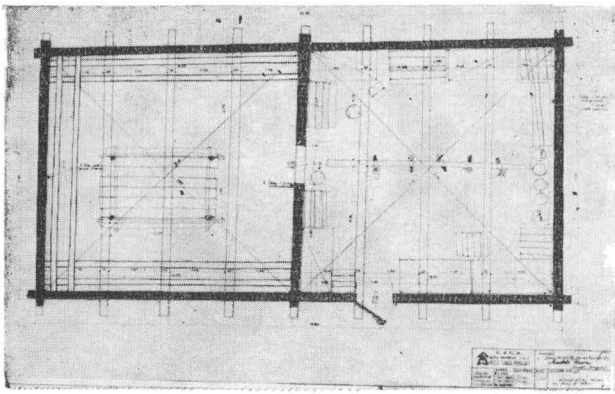
Die überlieferten Sennhütten des Gebiets lassen sich in drei Gattungen einteilen und zwar in: a) *sehr große Sennhütten* (Höchstmaße 20 × 8 m) mit drei Räumen (der eigentlichen Sennküche und zwei Lagerräumen), wie etwa die Sennhütte von Cîrpa, ein Typus der jedoch seltener auftritt; b) *mittlere Hütten* (14 m × 6 m) die zu den verbreitetsten (60—70%) gehören und c) *kleine* (10 m × 5 m), wie etwa die Hütte aus Prisaca²⁴. Die letzten zwei Gattungen sind Zweiraumbauten und bestehen aus der eigentlichen *Sennküche* und einem „Lagerraum“. Sie werden aus unbehauenen

²³ Grigore Ionescu, *Arhitectura populară românească*, Editura tehnică, 1957; P. H. Stahl, Paul Petrescu, *Gospodării românești cu ocol întărit*, în: Studii și cercetări de etnografie și artă populară, I, 1969, București; Nicolae Dunăre, *Contribuții la studiul gospodăriei țărănești cu curte închisă și întărită la români*, în: Cumidava III, Brașov, 1969.

²⁴ Actualmente expusă în Muzeul Satului și de Artă Populară, București.

²³ Grigore Ionescu, *Arhitectura populară românească*, Editura tehnică, 1957; P. A. Stahl, Paul Petrescu, *Gospodării românești cu ocol întărit*, în: Studii și cercetări de etnografie și artă populară, I, 1969, Bukarest; Nicolae Dunăre, *Contribuții la studiul gospodăriei țărănești cu curte închisă și întărită la români*, în: Cumidava, III, Brașov, 1969.

²⁴ Heute im Dorf- und Volkskunstmuseum Bukarest ausgestellt.

7. Planul stîinii cu 2 încăperi din muntele Puru

7. Grundriß der Zweiraumhütte vom Puruberg

bîrne de brad, rotunde sau cioplite în două fețe, încheiate la capete în încheietură „românească“ (dreaptă) tehnică numită de localnici „stînește“. Înălțimea pereților (7—8 bîrne) nu depășește 2 m. Acoperișul este în două sau patru ape, cu înveli-toare din „șisă“ de 1 m lungime, fiind prevăzute cu fumare pentru evacuarea fumului.

Un element ce nu face parte din construcția propriu zisă este bîrna așezată de-a lungul stîinii, numită *sleme* și care servește la atîrnarea cîrligelor de lemn deasupra vetrei focului, de care atîrnă la nevoie căldarea de fiert urda, ceanul de mămăligă etc.

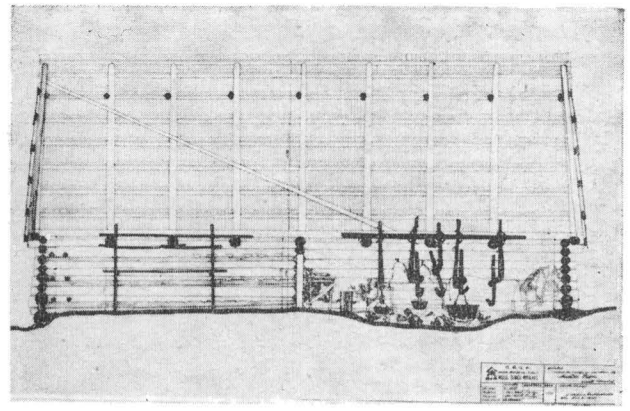
Spații luminoase constante nu sînt, lumina pă-trunzînd prin spațiile dintre bîrnele pereților.

Accesul se face printr-o ușă, mai întîi în stîna propriu zisă și de aici, în celar printr-o deschiză-tură practică în peretele despărțitor, fără table.

Pe lîngă stîna, se află construcțiile anexe, care pot fi acoperite (cotețe), sau neacoperite (oboare), stabile sau construite din *elemente mobile* care se pot muta la intervale, mai mici (tîrla) sau mai mare (strunga).

La o depărtare variabilă de stîna (deoarece se mută săptămînal), se află *strunga* unde se mulg oile, formată din lați și pari înfipti în pămînt, precum și de *corlata* de acces la *comarnicul* de muls, care este podit și protejat de un acoperiș susținut de patru furci înfipte în pămînt. Tot din pari și lați este construit *oborul* de vaci.

Alte construcții anexe, întîlnite în număr varia-bil, sînt *cotețele* pentru viței, porci și măgari. Sînt construite durabil, din bîrne rotunde de brad (une-ori necojite) încheiate la capete în tehnica tradi-țională utilizată și la stîna, cu acoperiș în două ape

8. Secțiune longitudinală prin stîna din Puru

8. Aufriß der Puru-Sennhütte

oder lediglich an zwei Seiten behauenen Tannen-balken errichtet, deren Enden in sogenannten „ru-mänischen“ d. h. geradem Verband überkämmt sind, was man auch als „auf Sennhüttenart“ gebaut bezeichnet. Die Wandhöhe (7—8 Balken) überschreitet 2 m kaum. Das Dach ist ein Sattel- oder Walmdach und weist eine Eindeckung aus 1 m langen Schindeln auf, in deren First gedeckte Lucken als Rauchabzug ausgespart wurden.

Ein Element, das nicht zum eigentlichen Bau gehört, ist ein das Innere der Hütte durchlaufen-der „sleme“ genannter Balken, der zum Anbringen der hölzernen Kesselhaken über der Feuerstelle dient, an die man die zur Milchverarbeitung oder zur Speisbereitung benutzten Kessel hängt.

Eigens für den Lichteinfall angelegte Öffnungen fehlen, das Licht dringt vielmehr durch die zwi-schen den Balken bestehenden Wandlucken ein.

Als Zugang zur Sennhütte dient eine einzige Türe durch die man zunächst in die Sennküche und von hier, durch eine in der Wand ausgesparte unverschließbare Öffnung, in den Lagerraum gelangt.

Neben der Sennhütte finden sich die Hilfsbau-ten, d. h. gedeckte (Ställe) oder ungedeckte (Hürden), unbewegliche oder aus beweglichen Ele-menten bestehende, die man nach kürzeren (Schlaf-hürde — „tîrlă“) oder längeren Zeiträumen (Melk-hürde — „strungă“) verlegt.

Verschieden weit von der Sennhütte entfernt (da sie wöchentlich verlegt wird) findet sich die *Melkhürde*. Sie besteht aus in den Boden gerammten Pfählen und deren befestigten unbehaunten Latten.

Eine ihrer Seiten bildet der *Durchlaß* („corlată“) durch den die Schafe in den *Melkstand* („comar-nic“) gelangen, der mit Fußboden versehen ist und den ein auf vier Ständern ruhendes Dach vor Niederschlägen schützt. Ebenfalls aus Pfosten und Latten besteht die *Großviehhürde* („oborul“).

In verschieden großer Anzahl treten die übrigen Nebengebäude, Kälberstälchen, Schweinekoben und Eseltälle auf. Sie werden aus widerstandsfä-higen (manchmal ungeschälten) Tannenbalken

9. Aspect din stîna propriu zisă (fierbătoare)

9. Sennküche

10. Smîntînirea laptelui pus pe zascuri în trocuțe, în celar

10. Absahnen der in Holzmulden auf den Balkenborden aufgestellten Milch

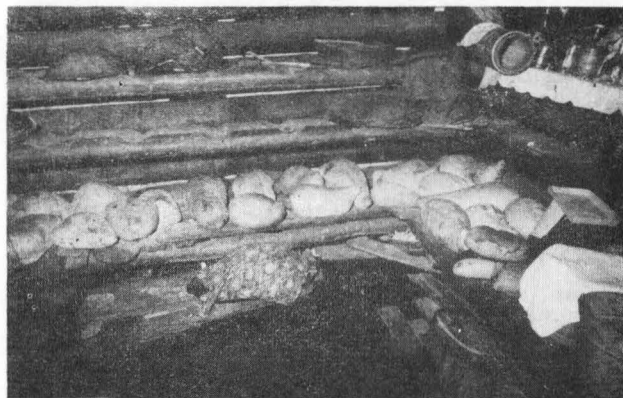
12. Bătutul smîntîniî în bătău, pentru obținerea untului

12. Butterstoßen im Butterfaß

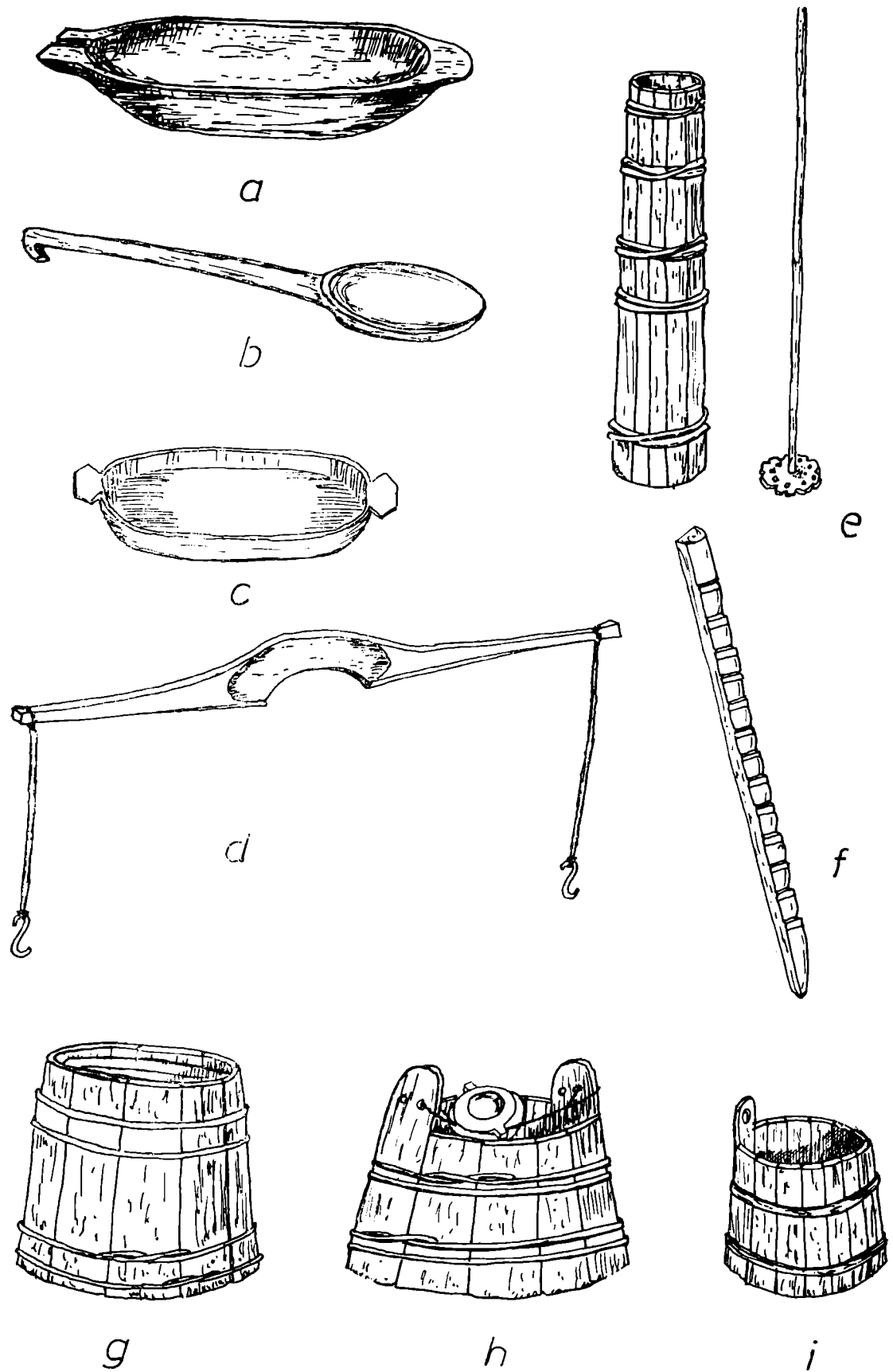
11. Patul de dospit caşul, din celar

11. Bett zum Reifen des Käsebruchs, im „celar“

13. „Burduşi“ de brînză în celar

13. Bälge mit Brimsenkäse

14. Instrumentar pastoral și vase de stîină:

- a) trocuță
- b) lingura de smîntînit (caic)
- c) trocuțe pentru scurgerea zerului din caș
- d) jug de cărat apă
- e) bătău pentru separarea untului din smîntînă
- f) răvar pentru fărîmat cașul
- g) putini pentru brînză telemea
- h) găleată cu cupă de muls oile
- i) doniță pentru lapte

14. Sennhüttenausstattung:

- a) Holzmulde
- b) Absahnlöffel („caic“)
- c) Trog zum Auffangen der Molke
- e) Butterfaß
- f) Reibholz zum Zerkleinern des Käsebruchs
- d) Tragholz („jug de cărat apă“)
- g) Bütten für Weißkäse („telemea“)
- h) Melkeimer mit Melkschale
- i) Milcheimer („doniță“)

și invelitoare din șisă. Ceea ce constituie o notă caracteristică pentru aceste construcții anexe, este faptul că scheletul acoperișului nu este realizat din cãpriori și lați, ci din lemne mai subțiri decât cele utilizate la pereți, montate în tehnica constructivă regăsită la stîmile durate în întregime din birne²⁵.

Sînt compartimentate în spații separate pentru viței (cãrora le este rezervată și o suprafață mai mare) și pentru porci.

Accesul se face prin uși amplasate pe laturile înguste.

De fapt, aceste construcții sînt impropriu numite cotețe, fiindcă proporțiile lor se apropie de acelea ale unor stîni din alte zone (de pildă Munții Cãlimani).

6.a. *Organizarea interiorului stîinii* reflectă atît funcțiile sale, dar și numeroase aspecte legate de organizarea vieții pastorale în perioada vãratului.

De îndată ce se intră în stîină, prima impresie o face *vatra focului*, situată în mijlocul stîinii, alungită pe direcția est-vest, deasupra cãreia stau suspendate cîrligele de lemn, realizate foarte ingenios, care se pot lãsa în jos sau înãlța mai sus deasupra focului, dupã nevoie.

Focul este întreținut în permanență printr-un lemn gros, numit în termeni locali *nãclad*.

În interior, jur-împrejurul stîinii, la colțuri (*unghețe*), se gãsesc paturi improvizate, cu picioarele făcute din pari bătuti în pãmînt, alcătuite din scînduri și așternute cu fîn, peste care sînt așezate țoale de lînă numite „*procoghite*“. Dacă sînt mai mult de patru bacițe la o stîină, paturile se pun în continuare, de la colț întotdeauna pe lîngã perete la fiecare pat de baciță, se află o masă patrată sau dreptunghiulară, de asemeni improvizată, unde bacițele și ciobanii servesc de obicei mîncarea. În dreptul patului, pe perete chiar și în colțurile stîinii, deasupra, se află cîte o policioară de colț.

Dupã numãrul cîrligelor și paturilor, se cunoaște numãrul bacițelor care lucrează la stîină.

În stîină, servind drept scaune, se află un numãr variabil de *bocuri* (bușteni retezați scurt), mai lungi sau mai mici, cîteva *juguri* de adus apa, saci cu mãlai ș.a.

Din stîină, nepoditã, se trece în celar (podit cu bile de brad), unde se depozitează brînzã și se continuã o parte din procesul de prelucrare a lactatelor: smîntînirea, baterea untului, și umplerea burdufilor, dospirea și frãmîntarea cașului.

În mijlocul celarului se află *masa cașului* unde, stau cașii pînã cînd se *coc* (dospesc).

Celarul are jur-împrejur (în trei părți) supra-puse, un fel de paturi înguste formate din cîte

errichtet, die an den Ecken in der gleichen traditionellen Bauweise verbunden sind, der wird auch bei der Sennhütte begegnen. Dazu kommt ein schindelgedecktes Satteldach. Was diese Nebengebäude kennzeichnet, ist die Tatsache, daß der Dachstuhl nicht aus Sparren und Latten, sondern aus Balken besteht, die etwas dünner als die Wandbalken sind.²⁵

Manche Ställe sind im Innern unterteilt, wobei der größere Teil den Kälbern und der kleinere den Schweinen zugedacht ist.

Der Zugang erfolgt durch an der Schmalseite angebrachte Türen.

Diese Bauten werden fãlschlicherweise als Stãllen bezeichnet, gemahnen sie doch in ihren Ausmaßen an Sennhütten anderer Zonen (z. B. des Cãlimangebirges).

6. a. Die Sennhütteneinrichtung veranschaulicht nicht nur die Bestimmung des Baus, sondern auch eine Reihe anderer, mit der Sommerweide zusammenhängender Aspekte.

Eindruck bewirkt beim Betreten der Hütte die Feuerstelle über der die Kesselhaken angebracht sind, deren Ausführung es gestattet den Kessel nach Bedarf höher oder tiefer zu hängen.

Das Feuer wird durch ein als „*nãclad*“ bezeichnetes dickes Holzscheit ständig unterhalten.

Im Hütteninneren befinden sich improvisierte Betten, bestehend aus in den Erken („*unghețe*“) in den Boden gerammten Pfãhlen, Brettern, Heu und „*procoghite*“ genannten Wolldecken. Gibt es mehr als vier Sennerinnen in einer Hütte, so werden weitere Betten aufgestellt. Zum Bett kommt noch ein ebenfalls improvisierter rechtwinkliger oder quadratischer Tisch, an dem die Sennerin und die Hirten die Mahlzeiten einnehmen. Über dem Bett und in den Ecken der Hütte sind kleine Borde angebracht.

Anhand der Anzahl der Haken und Betten lãßt sich die Zahl der in der Hütte arbeitenden Sennerinnen erkennen.

Als Sitzgelegenheiten benutzt man in Sennhütten *Holzklötze*, niederigere oder höhere, und zur übrigen Ausstattung gehören Schulterjoche zum Wassertragen, Säcke mit Maismehl u.a.

Aus der ungedielten Sennküche gelangt man in den (mit einem Tannenbohlenfußboden versehenen) Lagerraum („*celar*“), in dem man den Käse zum Ausreifen lagert und in dem auch ein Teil der Milchprodukte, d.h. die Sahne zu Butter, der Käsebruch zu Brimsenkäse verarbeitet und der letztere in die Schafbãlge gefüllt wird.

Inmitten des Lagerraums steht der Käsebruchtisch („*masa cașului*“) auf dem die Käsebruchlaibe ausreifen.

Entlang dreier Wãnde des Raumes verlãuft je ein schmales Bord („*zasc*“), das aus je zwei dünnen Balken besteht, deren Enden in die Hüttenwãnde

²⁵ Ion Vlãduțiu, *Etnografia romãneascã*, Editura științificã, București 1973, p. 272; Constantin Popa, *Aspecte ale pãstoritului în Munții Cãlimani*, în: Cibinium, 1974—78, Sibiu, 1979, p. 226.

²⁵ Ion Vlãduțiu, *Etnografia romãneascã*, op. cit., S. 272; Constantin Popa, *Aspecte ale pãstoritului în Munții Cãlimani*, în: Cibinium, 1974—78, Sibiu, 1979, S. 226.

două birne subțiri, paralele, scobite la anumite distanțe, înfipite la capete în peretele stînii, numite *zascuri*. Ele servesc la așezarea trocilor cu lapte pus la smîntînit. Sub *zascuri*, pe podină, stau burdufii de brînză. Tot în celar, se află vasele de stîna: *bădiile* de bătut untul, *lingurile* (caicurile) de luat smîntîna, *crestaiile* de fărîmițat brînză, *căldările* de aramă pentru făcut urda, ciuberele de închegat, *șteandurile* de păstrat untul, *gălețile* de muls.

7. Concluzii

Viața pastorală din satele de pe Valea Sebeșului, puțin cercetată din punct de vedere etnografic²⁶ are trăsături asemănătoare cu aceea din cîteva sate, din Mărginimea Sibiului (Jina, Poiana), cu a marginenilor din Țara Hațegului (Luncani)²⁷, a ungunenilor de la sud de Carpați (Turbați, Novaci, Vaidei),²⁸ a marginenilor Cugirului (satele Mușești, Călene).

La baza organizării vieții pastorale stă asocieria mai multor proprietari în constituirea turmei în vederea vîratului pe pășunea alpină. Ei participă în mod proporțional la suportarea cheltuielilor (prin *arunc*-ul făcut pe fiecare oaie) și la împărțirea produselor în raport cu numărul de oi.

La vîratul în munte se constată o masivă participare a oamenilor și a animalelor, iar organizarea producției se bazează pe participarea femeii care are un mare rol în procesul de prelucrare a laptelui și în viața stînii.

Nu se face măsura laptelui înainte de urcarea la munte, iar tehnologia tradițională de prelucrare a laptelui se bazează pe un instrumentar ce nu cuprinde crînta.

eingelassen sind und in gleichen Abständen, so behauen wurden, daß man darauf die Milchtröge zur Sahnebildung aufstellt, darunter dagegen die Brimsenkäsebälge lagert. Ebenfalls im Lagerraum finden sich die verschiedenen in der Sennerei benutzten Behälter: die Butterfässer, die Sahnelöffel, die Reibhölzer zum Zerkleinern des Käsebruchs, die Kupferkessel zum Herstellen des Ziegers, die Zuber, in denen man die Milch zum Gerinnen bringt, die Standgefäße zum Aufbewahren der Butter und die Melkeimer.

7. Schlussfolgerungen

Das Schafhalterdasein in den, in volkskundlicher Hinsicht²⁶ wenig erforschten Dörfern des Sebeș-Tals ähnelt den in gewissen Ortschaften der Mărginimea Sibiului (Jina, Poiana), im Hațeger Land (Luncani)²⁷, in den südlich der Karpaten gelegenen Dörfern der Ungureni (Turbați, Novaci, Vaidei)²⁸ der Mărginimea Cugirului (Mușești, Călene) belegten Formen.

Die Grundlage der Organisation der Viehwirtschaft bildet der Zusammenschluß der Schafe mehrerer Besitzer zu Großherden, die man zur Sommerweide ins Gebirge treibt. Die Schafhalter beteiligten sich, der Anzahl ihrer Schafe entsprechend, an den entstehenden Unkosten (durch den auf jedes Schaf bezogenen „*arunc*“) sowie an der Aufteilung des Ertrags an Erzeugnissen.

An der Sommerweide läßt sich eine große Beteiligung an Menschen und Vieh feststellen und die Produktion beruht auf dem Beteiligen der Frau, der in der Milchverarbeitung und im Sennerdasein eine wichtige Rolle zufällt.

Das Messen der Milch geschieht vor dem Almaftrieb und die überlieferte Technologie beruht auf einer Ausrüstung, in der die Käsepresse fehlt.

²⁶ Romulus V u i a, *Tipuri de păstorit la români*, București, 1964.

²⁷ Romulus V u i a, *Studii de etnografie și folclor*, II, București, 1980, p. 283.

²⁸ Mara N. P o p p, *Ungureni din dreapta Oltului*, în: *Buletinul Societății române de geografie*, Cluj, LI, 1932, pp. 149—176.

²⁶ Romulus V u i a, *Tipuri de păstorit*, op. cit.

²⁷ Romulus V u i a, *Studii de etnografie și folclor*, II, Bukarest, 1980, S. 283

²⁸ Mara N. P o p p, *Ungureni din dreapta Oltului*, in: *Buletinul Societății române de geografie*, Cluj, LI, 1932, SS. 149—176.